

УДК 82-3

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209649>**Лідія ХАЛЯВКА,***orcid.org/0000-0002-6851-6463*

викладач кафедри загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов

Полтавського національного педагогічного університету

імені В. Г. Короленка

(Полтава, Україна) *LidiiaKhaliavka@gmail.com*

ТИПИ ОБРАЗІВ РОМАНУ ДЖЕЙМСА ГЕДЛІ ЧЕЙЗА «НЕМАЄ ОРХІДЕЙ ДЛЯ МІС БЛЕНДІШ»

У статті охарактеризовано образну систему дебютного роману британського письменника Джеймса Гедлі Чейза «Немає орхідей для міс Блендіш». Проведено дослідження психологічних типів образів доробку Чейза. У творі автор порушує такі вічні теми: добро і зло, суспільна нерівність, конфлікт поколінь. Виявлено, що створені Джеймсом Гедлі Чейзом образи ввібрали в себе найсуттєвіші тенденції розвитку тогочасного американського суспільства. Звернено увагу на внутрішні конфлікти героїв твору та їхні вираження в зовнішньому світі, вплив необдуманих вчинків на особистість, наслідки нехтування чужими мріями та бажаннями, розплати за негідні вчинки. Констатовано, що головні відмінності романів Джеймса Гедлі Чейза – це відсутність щасливих закінчень, твір має прозаїчну кінцівку, стрімкий розвиток сюжету, читач потрапляє в полон доробку з перших сторінок. Зазначено, що творчість британського письменника малодосліджена. Усі відомості зводяться до короткої характеристики життєвого та творчого шляху. А більш детальний аналіз творчості раніше не було зроблено. Зазначено, що кожен образ роману втілює окремий психологічний тип особистості, який реалізується в головних і другорядних героях. Кожен персонаж несе в собі певне емоційно-психологічне навантаження, яке розкривається зі стрімким розвитком сюжету. На основі характеристики образів у статті розкрито та проілюстровано вчення швейцарського психіатра та педагога Карла Густава Юнга про різні типи особистості, а саме: екстравертний раціональний (матінка Гріссон, Дейв Феннер, Едді), екстравертний ірраціональний (лікар Вільямс, Вонпі, Флін), інтравертний раціональний (Ловчила, міс Блендіш), та з'ясовано, що четвертий тип особистості, інтравертний ірраціональний, який є рушієм прогресу в соціумі, відсутній у романі, оскільки твір спрямований не на змалювання прекрасного майбутнього, а на відображення суворой реальності.

Ключові слова: роман, детективний роман, образ, тип, художній образ.

Lidiia KHALIAVKA,*orcid.org/0000-0002-6851-6463*

Lecturer at the Department of General and Slavic Linguistics

and Foreign Languages

of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

(Poltava, Ukraine) *LidiiaKhaliavka@gmail.com*

IMAGE TYPES OF JAMES HADLEY CHASE'S NOVEL “NO ORCHIDS FOR MISS BLANDISH”

The article describes the figurative system of the debut novel by British writer James Hadley Chase “No orchids for Miss Blandish”. A study of the psychological types of images of Chase's work. In the work the author raises the following eternal themes: good and evil, social inequality, the conflict of generations. It was found that the images created by James Hadley Chase absorbed the most significant trends in the development of contemporary American society. Attention is paid to the internal conflicts of the heroes of the work and their expression in the external world, the impact of reckless actions on the individual, the consequences of neglecting other people's dreams and desires, retribution for unworthy actions. It is stated that the main differences between the novels of James Hadley Chase – is the lack of happy endings, the work has a prosaic ending, rapid plot development, the reader is captivated by the work from the first pages. It is noted that the work of the British writer is poorly studied. All information is reduced to a brief description of the life and creative path. And a more detailed analysis of creativity has not been done before. It is noticed that each image of the novel embodies a separate psychological type of personality, which is realized in the main and secondary characters. Each character carries a certain emotional and psychological load, which is revealed with the rapid development of the plot. Based on the characteristics of the images, the article reveals and illustrates the teachings of Swiss psychiatrist and educator Carl Gustav Jung about different personality types, namely extroverted rational (mother Grisson, Dave Fenner, Eddie), extroverted irrational (Dr. Williams, Woopee, Flynn). Lovchila, Miss Blandish) and found that the fourth type of personality, introverted irrational, which is the engine of progress in society, is absent in the novel, because the work is not aimed at depicting a beautiful future, but to reflect defeat of harsh reality.

Key words: novel, detective novel, image, type, artistic image.

Постановка проблеми. Детективний роман «Немає орхідей для міс Блендіш» став дебютним для Джеймса Гедлі Чейза (справжнє ім'я – Рене Брабазон Реймонд) та приніс йому приголомшливу славу. У творі автор порушує такі вічні теми: добро і зло, суспільна нерівність, конфлікт поколінь. В образах головних героїв Чейз зобразив типових представників тогочасного суспільства: безтурботну «золоту» молодь, підступних і хвацьких злочинців, які не погребують нічим задля наживи, кмітливих і розумних детективів.

Актуальність обраної теми можна мотивувати тим, що творчий доробок Гедлі Чейза не був досліджений. Трапляються лише біографії письменника, що включають у себе скупі характеристики всієї творчості, яка нашттовхує на думку – митець лише бульварний письменник. Однак творча особистість Джеймса Гедлі Чейза є складною та суперечливою. Він у міру свого хисту й таланту висвітлював усі недоліки недосконалого світу. Саме це знайшло своє відображення у романі «Немає орхідей для міс Блендіш».

Аналіз досліджень. На думку Лессінга, образи, які виражено словесно, не мають наочності, а отже, є умовними та незначними. «Всі інші мистецтва, – писав дослідник, – подібно до живої дійсності, діють прямо на відчуття, поезія діє на фантазію...» (Чернишевський, 1853: 63). Слід зауважити, що, оскільки образи уяви слабкіші й не такі яскраві, як безпосереднє сприйняття органами чуття, поезія за силою та ясністю суб'єктивного враження помітно поступається іншим мистецтвам. У ХХ столітті один із видатних зарубіжних теоретиків мистецтва Р. Інгарден говорив про неповноту й деяку схематичність словесних зображень (Ожарівська, 2012: 217).

Творчість Джеймса Гедлі Чейза досліджували Олександр Кошенко, Нонна Капельгородська, Мішель Лебран. У наукових доробках зроблено класифікацію романів за жанровою різноманітністю. Зокрема, дослідники виділяють: «суто детективні романи», «поліцейські романи», «авантюрно-пригодницькі» та «гангстерські історії».

Мета статті – дослідження та визначення психологічних типів образів роману Джеймса Гедлі Чейза «Немає орхідей для міс Блендіш».

Виклад основного матеріалу. У ХХ столітті жанр роману не втратив своєї популярності, зокрема, серед детективних з'явилися нові піджанри: крутий роман, жорстокий і поліцейський. М. Бахтін зазначає, що роман – це великий за обсягом і складний за будовою епічний твір, у якому широко охоплені важливі й складні суспільні процеси, всебічно і в розвитку показано численних

персонажів. У романі розвивається кілька сюжетних ліній, пов'язаних із долею головних героїв. У значній кількості творів Чейза відсутній щасливий кінець, який характерний для цього жанру літератури. Автор, з одного боку, художньо зображає дійсність, а з іншого – розкриває її жорстокість.

Герої роману Джеймса Гедлі Чейза «Немає орхідей для міс Блендіш» – це типові представники різних прошарків тогочасного американського суспільства. Міс Блендіш репрезентує «золоту» молодь, яка бездумно марнує своє життя, витрачаючи капітали батьків, ніколи не мала справу з реальним жорстоким світом. Матуся Гріссон – яскравий представник асоціальної, неосвіченої, жорстокої та жадібною особистості, але водночас вона поєднує в собі турботливу матір, яка захищає своє божевільне дитя Ловчилу. Лікар Вільямс уособлює освічену еліту, яка через життєві труднощі опустилась до розбійного промислу. Дейв Феннер уособлює образ принципового, високоморального та кмітливого сегмента населення, який допомагає з'ясувати подробиці та розплутати клубок злочинів.

На думку Петра Білоуса, художній образ – це єдність думки й почуття, раціонального й емоційного... Водночас образ – це і результат пізнавального, мислительного процесу. Художній образ наділений властивістю і зберегти емоційний настрій, і оформити певну думку. Гармонійне поєднання думки й почуття – ознака високого мистецтва (Білоус, 2009: 33).

У сучасному літературознавстві, поряд із традиційними соціальними літературними типами реалізму, приділяється увага психологічним типам, які не є носіями якоїсь ідеології, але є важливими для характеристики зображуваної епохи (Крупчанова, 2020: 1). Кожен образ роману втілює окремий психологічний тип особистості, який реалізується в головних і другорядних героях. В психологічному аспекті в художньому образі читач бачить відображення конкретно-чуттєвої реальності (людину, картину природи, певну річ тощо). Реципієнт сприймає не тільки чітке зображення когось чи чогось, але й додаткову, узагальнюючу інформацію, що «накладається» на конкретне відображення. Наприклад, автор має можливість у своєму доробку описати якийсь факт із життя героя, власне ставлення до навколишнього світу і вдосконалити індивідуальний стиль за допомогою використання тропів, таких як захоплення, звеличення, іронія, сарказм, які додають експресії твору.

У своєму дослідженні послуговуємося вченнями швейцарського психіатра та педагога Карла Густава Юнга.

К. Г. Юнг виділяє чотири психічні типи:

- 1) екстравертні раціональні;
- 2) екстравертні ірраціональні;
- 3) інтровертні раціональні;
- 4) інтровертні ірраціональні (Палій, 2020: 1).

У романі Джеймса Гедлі Чейза чітко прослідковуємо лише три типи образів:

- 1) екстравертні раціональні;
- 2) екстравертні ірраціональні;
- 3) інтровертні раціональні.

Останній четвертий тип, інтровертні ірраціональні, у творі не розкрито.

Екстравертні раціональні типи образів діють розумно, але події оцінюють не завжди раціонально. Їм характерно орієнтуватися на об'єктивну дійсність, представлену в інтелектуальній формі, однак вони пригнічують усі залежні від емоцій прояви. Їхні почуття надмірно естетизовані. Цінують і люблять усе, що можна об'єктивно добре оцінити («розумні» шлюби). Часто пригнічують логічні аргументи (Палій, 2020: 1). Представниками цього типу виступають матуся Гріссон, Дейв Феннер та Едді.

Матуся Гріссон поважає інтелектуально розвинених людей. Про це свідчить той факт, що лише лікар Вільямс міг відкрито висловлювати свою думку Ма, бути з нею не згодним і вступати в дискусію: «Стара ставилася до нього інакше, ніж до інших членів банди. Док був людиною освіченою, і вона його поважала». Гріссон була ватажком банди, а точніше сірим кардиналом, яка вміло орудувала вулицями міста. Майже не виходячи назовні, Матуся володіла всією необхідною їй інформацією: «Всі прийняли його лідерство (Ловчили), хоч розуміли, що насправді всім керує лише матуся Гріссон». Однак через сліпу материнську любов вона повністю відкидає та ігнорує той факт, що їй чадю несповна розуму: «Не хочу чути ці нісенітниці. З Ловчиною все добре, і він мене слухає. Не смій втручатися у справи мого сина». Ма навіть потакає ницим забаганкам своєї дитини, сама порушивши своє правило: жодних жінок «вдома». Вона через фізичні тортури та наркотики змушує полонянку міс Блендіш стати коханкою Ловчили: «Вона вийшла з кімнати, а міс Блендіш розридалась в подушку». Через свою сліпоту та нехтування мріями й порадами інших членів банди матуся гірко поплатилася.

Приватний детектив Дейв Феннер вирізняється гострим розумом, про це свідчить його минуле і те, як він розслідує гучну справу викрадення доньки мільйонера містера Блендіша та діамантового намиста. Він працював кримінальним журналістом у місцевій газеті та був автором

усіх статей про міс Блендіш, але через конфлікт із керівництвом звільнився. Почав кар'єру детектива, був першим, хто помітив невідповідність впливу банди Райлі скоєному злочину: «Вони (банда Райлі) завжди здавалися незначними фігурами. Не можу втямити, як вони зважились на цей крок». Феннер має неабиякий хист до розшуку людей та інформації. Заради останньої готовий порушити букву закону.

Едді, член банди матусі Гріссон, типовий чоловік, що вже давно живе поза законом. Має типове для ганстера минуле, яке спустило його на дно суспільства: «У школі він клеїв дурня, не виявляючи жодної цікавості до книг». Мав пристрасть до спілкування з прекрасною половиною людства, не пропускав жодної можливості відпочити в якомусь злочному місці в гучній нетверезій компанії: «Взагалі, немає закону, що міг би мені заборонити залишитись. Лялечко, ти ж хочеш, щоб я лишився?». Та, незважаючи на весь оцей бруд, Едді властиве співчуття. Йому шкода міс Блендіш, і саме через поведження з нею він почав соромитися свого ремесла.

Наступний тип, який трапляється в романі, – це експресивно ірраціональний образ. Об'єктивні події та явища герої переживають як закономірні, їм властиве прагнення до згоди, навіть якщо це суперечить розумним аргументам. Особливість проявляється в тому, що психічне пристосування відбувається природно й майже несвідомо, мислення, сприйняття та почуття пригнічуються. Відчуття є лише опорою для споглядання. Інтуїція прагне якнайповнішого розкриття можливостей, тому перенесення з однієї ситуації на інші ускладнене, а факти йдуть від суб'єкта (Палій, 2020: 1). До цього типу образів ми відносимо членів банди матусі Гріссон: лікаря Вільямса, Вoppi, Фліна. Чоловіки нехтують покличами голосу розуму й постійно згоджуються з усіма рішеннями матусі Гріссон. Доки ці рішення були конструктивними та не суперечили правилам банди, молодики були у відносній безпеці. Однак байдуже ставлення ватажка до мрій членів банди породило недовіру, непокору та ненависть: «Можливо, я стаю слабком, – сказав Вoppi, витираючи обличчя хусткою, – але іноді мене нудить від цієї суки». Через високі амбіції Гріссон і через свій страх кожен із них попрощався зі своєю мрією: «Вoppi боявся навіть з'явитися на кухні, де всім керували три шеф-кухари». Флінн уже бажав мати спокійне життя, а Вoppi – свій ресторан, де він готуватиме. Та через свою сліпоту й подеколи пасивність у прийнятті рішень кожен із них заплатив високу ціну.

Останній тип образу, на який ми натрапляємо

у творі, – це інтровертний раціональний. У героїв розумна думка ґрунтується не на об'єктивному, а на суб'єктивному чиннику, що оточення може сприймати як прояв егоїзму. Такий тип перебуває під впливом ідей суб'єктивного походження, холодно ставиться до об'єктів, переоцінює себе як суб'єкта мислення, що супроводжується страхом перед іншими людьми (особливо протилежної статі) (Палій, 2020: 1). Цьому образу відповідає Ловчила. Юнак перебуває у своєму ілюзорному хворобливому світі вже дуже багато років. Матір упустила той період, коли він потребував допомоги. Молодик ще в підлітковому періоді відчув запах крові на своїх руках: «У нього рано проявилась схильність до садизму, в дитинстві він убивав тварин». Однак Ловчила дуже швидко зрозумів, що гроші допомагають вирішувати проблеми, і пристрастився до них. Використовуючи вогнепальну зброю, грабував людей на вулицях міста. І садистичний нахил проявився швидко, його перше вбивство пройшло для нього, як на автоматі. Після цього його руки опинились по лікоть у крові. Проте, попри його загрозливість, Ловчила унікав жінок. Каменем спотикання і яблуком розбрату стала міс Блендіш. Зовнішність дівчини справила на молодика неймовірне враження: «Ніби з картини зійшла, чи не так? – пробурмотів він, звертаючись до Дока. Ще ніхто не бачив Ловчилу таким збудженим». Та це було не кохання, а радше бажання володіти, як іграшкою чи ножем. Слід зазначити, що, незважаючи на свою неохайність і байдужість до зовнішнього вигляду, парубок виявляє турботу до міс Блендіш: «Він наполіг, щоб міс Блендіш дали не лише спальну кімнату та ванну, але й вітальню». Намагався улестити її подарунками, щоб викликати симпатію: «Я приніс тобі подарунок... Тобі пощастило – мені ніхто і ніколи не робив подарунків». Та кожен його подарунок був знищений ним же. Навіть із нею

він час від часу поводився грубо: «Йому подобався її спротив, тоді він міг продемонструвати свою жорстокість», «Він приставив до її ніжного горла свій ніж». Ловчила ні з ким не бажав розділити свій скарб, тому оберігав, ховав і захищав його до кінця, до своєї смерті.

Ще одним яскравим представником інтровертного ірраціонального образу можна назвати міс Блендіш. Дівчина все своє життя провела в розкоші. Жодного дня не працювала та насолоджувалася плодами праці свого батька. Її берегли як ляльку, оберігали від негараздів, прикрашали дорогоцінними металами та камінням, вбирали в коштовні туалети. Міс була скарбом свого батька. Скарбом, який не думав про наслідки своїх безглузких вчинків, скарбом, який із легковажності міг вночі вийти похвалитись своїм подарунком у місто, переповнене бандитами. Ця дівчина змогла все це усвідомити, коли втратила абсолютно все і найголовніше – свободу. Будучи полонянкою, міс Блендіш таки зрозуміла, що в житті дорогоцінні подарунки не головне. Лише наприкінці свого життя дівчина визнала свої помилки: «Поки це не сталося, я займалася лише тим, що добре проводила час. Напевно, це випробування для мене, правда? Але випробування закінчилось, та я досі відчуваю себе в пастці. І я не знаю, як із неї вибратись. Я соромлюсь себе. У мене немає ні досвіду, ні характеру, ні сил. Іншу б людину в такій ситуації рятувала віра в Бога. Але я ніколи в нього не вірила, а лише добре проводила час».

Висновки. Отже, ми дослідили, що основними типами образів роману Джеймса Гедлі Чейза «Немає орхідей для міс Блендіш» є екстравертні раціональні (матуся Гріссон, Дейв Феннер, Едді), екстравертні ірраціональні (лікар Вільямс, Вoppi, Флін), інтровертні раціональні (Ловчила). З'ясували, що четвертий тип, інтровертний ірраціональний, у романі відсутній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус П. В. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості : конспект лекцій. Житомир : Рута, 2009. 336 с.
2. Іванишин В. П. Пізнання художнього твору : посібник. Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2003. 21 с.
3. Кошенко А. М., Капельгородская Н. М. Зарубежный детектив : энциклопедия. Киев : АВДИ, 1993. 431 с.
4. Крупчанова Л. М. Вступ до літературознавства : підручник. URL: <https://stud.com.ua/67935/literatura/tip> (дата звернення: 13.05.2020).
5. Мішель Лебран «Chase James Hadley – (1906–1985)»: Encyclopedia Universalis. URL <https://www.universalis.fr/encyclopedie/james-hadley-chase> (дата звернення: 14.05.2020).
6. Ожарівська С. П. Образ як категорія художнього тексту. Вісник Житомирського державного університету. 2012. Вип. 61. С. 217–220.
7. Палій А. А. Диференціальна психологія : навч. посібник. URL: https://pidruchniki.com/12120124/psihologiya/klasifikatsiya_psihologichnih_tipiv_yungom.
8. Советская энциклопедия : в 5-ти тт. / под ред. О. Ю. Шмидт : Советская энциклопедия, 1969. Т. 1. Чернышевский Н. Г. Эстетические отношения искусства к действительности. 363 с.

9. Frank Northern Magill. Critical survey of mystery and detective fiction : monograph. Pasadena : Salem Press, 1988. 470 p.
10. James Hadley Chase : biography. URL: <http://jameshadleychase.free.fr/bio.htm>.

REFERENCES

1. Bilous P. V. Vstup do literaturoznavstva. Teoriia literatury. Psykholohiia literaturnoi tvorchosti [Bilous P. V. Introduction to literary criticism. Literature theory. Literary creativity psychology: lecture notes]. Zhytomyr: Ruta, 2009. 336 p. [Ukrainian].
2. Ivanyshyn V. P. Piznannia khudozhnoho tvorcu. [Ivanyshyn V. P. Cognition of an art work : manual]. Drohobych: Publishing House "Renaissance", 2003. 21 p. [Ukrainian].
3. Koshenko A. M., Kapelhorodskaia N. M. Zarubezhnyi detektiv. [Koshenko A. M., Kapelgorodskaya N. M. Foreign detective: encyclopedia]. Kyiv: AVDI, 1993. 431 p. [Russian].
4. Krupchanova L. M. Vstup do literaturoznavstva [Krupchanova L. M. Introduction to literary criticism: a textbook]. URL: <https://stud.com.ua/67935/literatura/tip> (access date 13.05.2020). [Ukrainian].
5. Michel Lebrun "Chase James Hadley – (1906–1985)" [Michel Lebrun "Chase James Hadley – (1906–1985)"]. Encyclopedia Universalis. URL: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/james-hadley-chase> (access date 14.05.2020). [French].
6. Ozharivska S. P. Obraz yak katehoriia khudozhnoho tekstu [Ozharivska S. P. Image as a category of artistic text]. Bulletin of Zhytomyr State University, 2012 Issue. 61. pp. 217–220 [Ukrainian].
7. Paliy A. A. Dyferentsialna psykholohiia [Paliy A. A. Differential psychology: textbook]. URL: https://pidruchniki.com/12120124/psihologiya/klasifikatsiya_psihologichnih_tipiv_yungom (access date 14.05.2020). [Ukrainian].
8. Sovetskaia entsyklopediia: v 5-ty t. / pod red. O. Yu. Shmidt [Soviet encyclopedia: in 5 volumes / ed. O. Yu. Schmidt]. Soviet Encyclopedia, 1969. T. 1. Chernyshevsky N. G. Aesthetic relations of art to reality. 363 p.]. Russian.
9. Frank Northern Magill. Critical survey of mystery and detective fiction : monograph [Frank Northern Magill. Critical survey of mystery and detective fiction : monograph]. Pasadena : Salem Press, 1988. 470 p. [English].
10. James Hadley Chase : biography [James Hadley Chase : biography. URL: <http://jameshadleychase.free.fr/bio.htm>. [English].